

یهودیان ایرانی

شماری از اماکن مقدس و تاریخی یهودیان در ایران قرار دارند که آرامگاه پیامبران و بزرگان بنی اسرائیل مانند دانیال نبی در شوش، و پیامبر حقوق در تویسرکان از این جمله‌اند و مورد احترام مسلمان نیز می‌باشند؛ و نیز آرامگاه چندتن از بزرگان برجسته یهودی هاراو اورشگرا در یزد و خاخام ملا مشه هلوی در کاشان قرار دارند.

آرامگاهی منسوب به استر و مردخای در همدان وجود دارد که بسیار مورد احترام یهودیان می‌باشد. می‌دانیم که هگمتانه (همدان در دوره باستان) پایتخت تابستانی هخامنشیان بوده‌است.

تاریخ حضور یهودیان در ایران به بیش از سه هزار سال پیش باز می‌گردد و مهاجرت‌های اجباری یهودیان از اسرائیل به آشور، بابل و بخش‌های غربی و مرکزی ایران در طی چند دوره متوالی.^[4] اینان در طول تاریخ با دیگر ایرانیان ارتباط تنگاتنگ فرهنگی و دینی داشته‌اند به طوری که در سیهکل یهودیان در ماه رمضان همراه با مسلمانان روزه می‌گرفتند و در کردستان در مراسم صوفیان شرکت می‌جستند. یهودیان در زندگی فرهنگی ایران حضور فعال داشته‌اند و برای خود هویت ایرانی قائل هستند.^[5]

۱ پیشینه

۱.۱ کتاب استر

کتاب استر فصلی معروف از عهد عتیق است که در آن گفته می‌شود او به کمک عمومی خود مردخای به عقد خشایار شاه در می‌آید و موفق می‌شود با استفاده از موقعیت خود تهدیدی را که متوجه همکیشان اش بوده از میان بردارد. با این حال در تطابق افسانه استر با واقعیات تاریخی تردیدها و اختلاف نظرهایی هست که در این سرفصل نمی‌گنجد. آنچه در اینجا باید به آن اشاره شود این است که شخصیت استر نزد یهودیان ایران و جهان از ارزشی اسطوره‌ای و مذهبی برخوردار است و داستان او و مقبره‌اش نماد پیوند آنان با ایران زمین و از علت‌های گرایش یهودیان جهان به تاریخ ایران است.

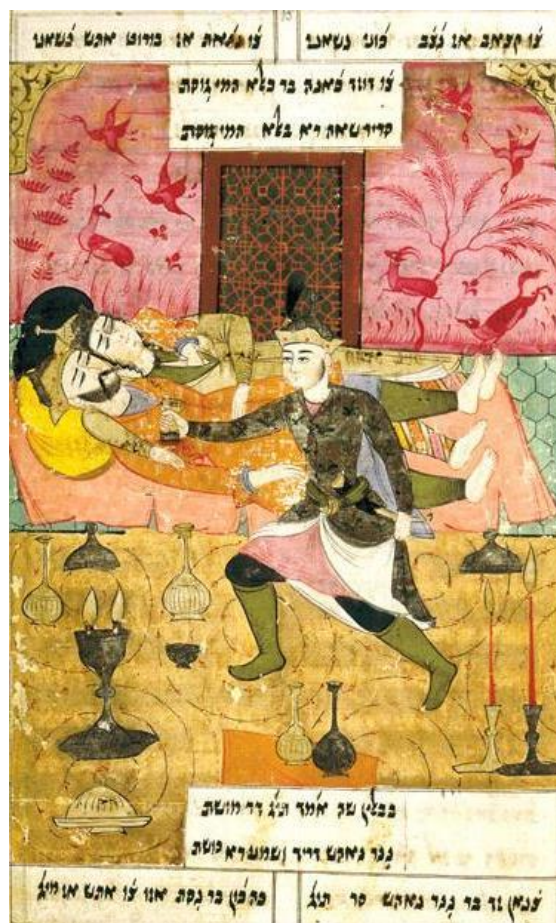
۲.۱ ورود اسلام به ایران

در دوران اسلامی عمده‌ترین مراکز سکونت یهودیان در عراق و شهرهایی همانند سورا، پومبیدیتا و تیسفون و پس از آن در شهرهای ایران از جمله همدان، نهاوند، جندی شاپور، شوش، تستر و مناطقی چون قهستان و جرجان بود. یکی دیگر از نواحی یهودی نشین محلی به نام یهودیه در سرزمین اصفهان بود که بلاذری به قرارداد صلحی که در فتح اصفهان در یهودیه بسته شد اشاره کرده‌است.^[6]

پس از اسلام یهودیان نیز مانند دیگر اقلیت‌های دینی مجبور به پرداخت جزیه بودند. گرچه قوانین محدود کننده‌ای همانند ممنوعیت ساخت کنیسه، اجبار به کوتاه بودن کنیسه‌ها از مساجد، حمل نکردن سلاح و پوشیدن لباس‌های خاص گاه به صورت پراکنده درباره یهودیان اجرا می‌شد اما با این حال وضع یهودیان در حکومت اسلامی بسیار بهتر از وضعی بود که در امپراطوری بیزانس داشتند.^[7]

۳.۱ دوران خلافت اسلامی

در دوران خلفای راشدین و پس از آن در دوره امویان و عباسیان، یهودیان دوره جدید از حیات فرهنگی و اجتماعی را آغاز کردند. در این دوره رهبری سیاسی و اجتماعی یهودیان بر عهده شخصی به نام رأس جالوت بود که توسط دستگاه خلافت به رسمیت شناخته می‌شد. رأس جالوت از میان یکی از روسای مدارس مذهبی شهرهای پومبیدیتا و سورا که به گائون یا گائون معروف بودند انتخاب می‌شد. یهودیان ایران علاوه بر پرداخت جزیه به گائون اعاناتی هم برای او می‌فرستادند و در مقابل گائون قضات و روحانیون یهودی را برای اداره جوامع و اجرای شعائر به این مردم گسیل می‌کرد. همین فرستاده‌ها باعث شدند که همدان و اصفهان در قرن ششم هجری به مراکز عمده فرهنگی یهودیان تبدیل شوند.^[8]

خسرو و شیرین اثر نظامی گنجوی به خط عبری

در زمان کورش بزرگ، یهودیان اجازه یافتند به سرزمین اسرائیل که بخشی از امپراتوری هخامنشی شده بود، بازگردند و معبد خود را بازسازی کنند. اما گروهی از آنها در ایران ماندند و آزادانه دین و فرهنگ خود را حفظ کردند. این روایت رواداری کورش نسبت به یهودیان در عهد عتیق از کتاب مقدس آمده‌است و یهودیان جهان به همین دلیل او را یکی از ناجیان قوم خود می‌دانند.

بعد از جنگ جهانی دوم عده‌ای از یهودیان کشور به دلیل تشویق‌ها و تحریکات سازمانهای صهیونیستی و یا بخاطر مشکلاتی که داشتند به اسرائیل کوچ کردند و اکثریت آنها در آنجا با شرایط دشواری مواجه شدند. اما در دهه‌های بعد عده‌ای از آنها حتی به رده‌های بالای سیاسی دست یافتند که از آن جمله می‌توان به رئیس جمهور موشه کتساف (موسی قصاب) و شائول موفاز وزیر پیشین دفاع اشاره کرد.

اولین اطلاعات رسمی در مورد تعداد یهودیان ایران، در سالنامه رسمی ۱۳۰۵ خورشیدی منتشر شده‌است. بر این اساس تعداد یهودیان ایران در آن سال برابر ۴۵۰۰۰ نفر بوده و در اکثر شهرهای ایران ساکن بوده‌اند. شغل اکثر مردان یهودی ساکن ایران کسب و تجارت و دلالتی بوده و فلاح و پیشگان نادرند.^[16] همچنین برترین و زبردست‌ترین ماماهاهی تهران در این دوره، زنان یهودی بوده‌اند و بالاترین دستمزد در میان زنان قابله را داشته‌اند.^[17]

۷.۱ پهلوی

در زمان سلطنت رضاشاه پهلوی و محمدرضا شاه پهلوی به تدریج وضع اجتماعی یهودیان در ایران بهبود یافت.^[18]

بعد از انقلاب ۱۳۵۷ موجی از مهاجرت در میان یهودیان ایران آغاز شد و جمعیت ۸۰ تا ۱۰۰ هزار نفری آنان به مرور کاهش یافت و اکنون به کمتر از ۲۵۰۰۰ نفر رسیده‌است. بیشتر مهاجران یهودی ایرانی که بعد از انقلاب ایران را ترک کردند در کالیفرنیا و نیویورک در آمریکا ساکن شدند و گروهی نیز در اسرائیل و اروپا، شهردار بوری هیلز در شمال لس آنجلس اکنون (۲۰۰۷) یک یهودی ایرانی تبار است که سالها پیش از انقلاب به آمریکا مهاجرت کرده بود. بخش مهمی از جمعیت این محله اعیان نشین را کلیمیان ایرانی تبار تشکیل می‌دهند.

بیش از نیمی از یهودیان باقی‌مانده در ایران در تهران ساکن اند و مابقی در شهرهایی چون شیراز و اصفهان و شمار اندکی در یزد و همدان و دیگر مناطق پراکنده‌اند. بیشتر کلیمیان به دلیل دشواریهای استخدامی به مشاغل آزاد رو می‌آورند. البته از نظر قانون منعی برای استخدام آنها در اکثر مشاغل وجود ندارد.

با تشکیل مجلس شورای ملی در دوران مشروطیت، اقلیت‌های دینی از کرسی نمایندگی برخوردار شدند و کلیمیان تا به امروز در همه دوره‌ها دارای نماینده بوده‌اند.

۸.۱ جمهوری اسلامی

«پیغمبریه» در قزوین. محل دفن چهار پیغمبر یهودی است.

پس از پیروزی انقلاب در ایران در مجلس خبرگان قانون اساسی نیز نماینده کلیمیان ایران حضور فعال داشت. کلیمیان طبق قانون اساسی دارای یک نماینده در مجلس شورای اسلامی هستند.

پس از درگیری گائونها بر سر مقام رأس جالوت که به از بین رفتن این مقام انجامید. جامعه یهودیان ایران دچار آسیب‌های فراوان شد. این دوره هم‌زمان بود با ظهور فرقه‌های جدیدی چون قرائیم و قیام افرادی چون عوبدیا ابو عیسی یهودی که دست به تجدید نظرهایی در دین یهود زدند که البته همه با مقاومت گائون‌هایی همانند سعادیا گائون به شکست انجامید.^[9]

در دوران اسلامی فشار خراجهای سنگین جامعه یهودیان را مجبور به خروج از روستاها و روی آوردن به شهرها کرد مهاجرات‌هایی که تا دوران جدید نیز ادامه یافت. این تغییر در جامعه یهود آن‌ها را بر مشاغل معاملاتی و همچنین صنایع مسلط گرداند.^[10]

۴.۱ غزنویان

در دوران غزنویان و سلجوقیان رشد جامعه یهودی ادامه یافت به صورتی که بسیاری از ایشان به دربارهای این حکومت‌ها راه یافتند از این جمله می‌توان از اسحاق نامی که در دربار محمود غزنوی مأمور اداره معادن سرب بلخ بود و همچنین چندین یهودی که در دستگاه خواجه نظام الملک به امور دیوانی مشغول بودند را نام برد.^[11]

در یورش مغول یهودیان نیز مانند دیگر ایرانیان آسیب‌های فراوان دیدند اما از میان رفتن مرزهای دینی در این دوره به ایشان فرصت شرکت فعالانه در امور حکومت را داد تا جایی که در دوران سلطنت ارغون شاه فردی به نام سعدالدوله به منصب وزارت دست یافت. در دوره جانشینان ارغون شاه جزیه دوباره برقرار شد و یهودیان مورد تعقیب آزار و تاراج قرار گرفتند. تیمور نیز به قول ابن عربشاه دستور داد مسلمان و اهل زمه را یکسان تباه سازند.^[12]

در دوران صفویان که مذهب رسمی ایران «تشیع» اعلام شد، یهودیان بیش از هر زمان دیگری در مضیقه و در معرض تبعیض قرار داشتند.^[13]

۵.۱ صفویه

به جز زمان سلطنت شاه عباس، دوران صفویه برای یهودیان دوران آزار و تعقیب و تغییر دین اجباری است. تا جایی که گروه بسیاری از آنان ناچار به ترک وطن و کوچ به عثمانی شدند. تنها در زمان روی کار آمدن نادرشاه افشار و پس از او زندیان بود که یهودیان روی آسایش دیدند و این روند به پایان رسید.^[14]

۶.۱ قاجاریه

کلیمیان در جنبش مشروطه

دوران قاجار برای یهودیان دوران بازگشت دوباره رنج هاست. دوران از سرگیری تغییر اجباری دین (به ویژه فاجعه مشهد در زمان محمد شاه قاجار) است.^[15]

۲ زبان

یهودیان در کردستان و آذربایجان به زبان‌های آرامی کلیمی صحبت می‌کنند (که البته رو به انقراض است). از این میان زبان جلی در کردستان و لشان ددان در آذربایجان بنا بر گزارش یونسکو به کل منقرض شده‌اند.^[19] در مناطق مرکزی ایران یهودیان به زبان‌هایی ایرانی که در زیر شاخه زبان‌های ایران مرکزی جای دارند صحبت می‌کنند مانند گویش کلیمیان اصفهان،^[20] گویش کلیمیان یزد،^[21] راجی در همدان^[22] و گویش کلیمیان کاشان. در اینجا می‌توانید نمونه‌هایی از این زبان‌ها را ببینید.

۳ پراکندگی و سازمان‌ها در ایران

تصویری قدیمی از یهودیان در همدان

از دوره‌های کهن تاکنون یهودیها در هر جایی که بوده‌اند برای اداره امور فرهنگی، مذهبی و آموزش اصول دینی سازمان‌هایی را ایجاد کرده‌اند. البته هیچ‌یک از این نهادها و قوانین در تعارض با قوانین دولت‌های ایران نبوده‌است. مهمترین نهاد امروزی ایرانیان یهودی انجمن کلیمیان تهران است و تمامی انجمن‌های دیگر زیر نظر این انجمن اداره می‌شود؛ که طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران و زیر پوشش سازمان اوقاف و امور خیریه است ولی مستقلاً توسط هیئت مدیره‌اش اداره می‌شود.^[23]

جمعیت کلیمیان امروزه حدود سی هزار نفر برآورد می‌شود که به طور عمده در شهرهای شیراز، اصفهان، همدان، کرمانشاه، یزد، کرمان، رفسنجان، سیرجان، بروجرد و به طور پراکنده در دیگر شهرها زندگی می‌کنند.^[24]

۱. یهودیان آذربایجان
۲. یهودیان گیلان
۳. یهودیان مشهد
۴. یهودیان همدان
۵. یهودیان بوکان
۶. یهودیان کاشان

۴ ایرانیان یهودی در خارج از ایران

۱.۴ در اسرائیل

نوشتار اصلی: روابط ایران و اسرائیل

جنبش‌های سیاسی، اجتماعی و شرعی جامعه کلیمی در سه چرخه مرجع دینی کلیمیان، نماینده کلیمیان در مجلس شورای اسلامی و هیئت مدیره انجمن کلیمیان تهران متمرکز است. هرگونه اعلام موضع یا پیگیری مسائل حقوقی، سیاسی و اجتماعی جامعه کلیمی از طریق نهادهای مذکور صورت می‌گیرد.

کنیسه یهودیان تهران در یوسف آباد

هم اکنون این جامعه دارای کنیسه‌های متعدد، مدارس خاص، مجتمع‌های فرهنگی، سازمان‌های جوانان، دانشجویان و بانوان، سرای سالمندان، کتابخانه مرکزی، تالار اجتماعات و فروشگاه‌های مواد گوشتی طبق شرع یهود در مناطق و شهرهای یهودی نشین است. اطلاع‌رسانی و نشر آثار فرهنگ یهودی به صورت کتاب‌ها و نشریات متعدد با افت و خیز، همواره جریان داشته و پس از انقلاب علاوه بر بولتن‌های داخلی دوره‌ای، نشریه تموز (تا سال ۱۳۶۸) و ماهنامه افق بینا (ارگان انجمن کلیمیان از سال ۱۳۷۸) عهده‌دار این امر بوده‌اند. کلیمیان تهران، فعالیت‌های ورزشی خود را در قالب باشگاه ورزشی گیبور انجام می‌دهند. این باشگاه متولی کلاس‌های ورزشی و مسابقات داخلی و نیز مسابقات بین اقلیت‌های مذهبی بوده و از همکاری مربیان کلیمی و غیر کلیمی بهره می‌برد. سازمان بانوان یهود نیز در زمینه ورزش بانوان با این باشگاه همکاری دارد. کانون خیرخواه از دیگر نهادهای نیکوکاری جامعه کلیمی است که مهم‌ترین فعالیت آن، اداره بیمارستان دکتر سپهر در جنوب شهر تهران است که به ارائه خدمات به همه شهروندان مشغول است. هزینه اداره این بیمارستان عمدتاً توسط نیکوکاران کلیمی تأمین می‌شود.

کلیمیان تهران، مدارس متعددی از گذشته احداث و بهره‌برداری کرده‌اند. مدارس آلیانس یا اتحاد از جمله این مدارس هستند که ابتدا در دوره قاجار و با حمایت مؤسسه آلیانس در فرانسه تشکیل شدند و گسترش یافتند. این مدارس در دوران خود دارای کیفیت آموزشی بالایی بودند و زبان فرانسه نیز در آنها تدریس می‌شد. در سال‌های اخیر به علت کاهش جمعیت و نیز پراکندگی دانش‌آموزان کلیمی در سایر مدارس عام، تعدادی از این مدارس در اختیار آموزش و پرورش و دانش‌آموزان مسلمان قرار گرفته‌اند. در سال ۲۰۰۵ پنج مدرسه اختصاصی آموزش کلیمیان در تهران فعال بوده‌اند. این مدارس با مدیریت و قوانین آموزش و پرورش اداره می‌شوند اما تسهیلاتی متناسب با ضروریات دین یهود و اعیاد مذهبی آنها در برنامه‌ها در نظر گرفته می‌شود و دانش‌آموزان کتاب دینی خاص خود را فرا می‌گیرند.

از لحاظ لغوی قوم یهود در زبان فارسی «جهود» هم گفته شده‌است. اما کلمات «کلیمی» یا «یهود» یا گاه «موسوی» در زبان عامیانه یا زبان نوشتاری فارسی از جمله در قوانین موضوعه کشوری همچنان مرسوم بوده و بکار می‌رود. در ادبیات فارسی نیز پیروان دین یهود به طور اعم «یهود» خوانده شده، ولی «کلیمی» نیز اطلاق شده‌اند. (فرهنگ فارسی معین لغتنامه دهخدا فرهنگ عمید واژه نامه آرنگ)

۲.۴ در آمریکا

۶ منابع

- جوامع بزرگی از یهودیان ایرانی در نیویورک و لس آنجلس زندگی می‌کنند.
- از قرن نوزدهم میلادی بخشی از یهودیان مشهد، که تحت فشار بودند با پیمودن مسافت طولانی تا بمبئی با کشتی به نیویورک (که پس از اسرائیل، بزرگ‌ترین جامعه یهودی‌نشین جهان است) می‌رفتند. بسیاری از یهودیان هم در دهه‌های شصت و هفتاد میلادی برای تحصیل و تجارت به نیویورک رفتند. یهودیان زاده ایران بخش بسیار کوچکی از جامعه یهودی نیویورک را تشکیل می‌دهند. شمار یهودیان ایرانی مقیم نیویورک از دهه هفتاد فزونی گرفت. یهودیان ایرانی تبار مقیم نیویورک، با بنیادهای مختلف نظیر مکابی تشکیل داده‌اند.^[25]
- مؤسسه گفتگوی ادیان (برداشت آزاد با ذکر منبع)
- کتاب فرزندان استر
- تاریخ یهود ایران، حبیب لوی، انتشارات گنج دانش
- ویکی‌پدیای انگلیسی
- نشریات و مقالات منتشره در نشریه افق بینا و دیگر نشریات داخلی و خارجی
- ترجمه فارسی عهد عتیق

۵ پی‌نوشت‌ها

۷ جستارهای وابسته

- یوسف همدانی کهن
- یهودستیزی در ایران (قرن ۱۸-۱۹ به بعد)
- رأس جالوت
- عوبدیا ابو عیسی یهودی
- کلیمیان آذربایجان
- یهودیان کاشان
- [1] “Iranian Jews Living in U.S. Have Complex Feelings About Mideast Crisis”. *Fox News*. August 7, 2006.
- [2] Iran young, urbanised and educated: census. Agence France-Presse. Retrieved on 2012-08-15.
- [3] ایرانی استرالیایی نشان می‌دهد که ۳٪ شان یهودیند]
- [4] یهودیان
- [5] زمانی که یهودیان ایرانی بهایی شدند
- [6] یهودیان
- [7] یهودیان
- [8] یهودیان
- [9] یهودیان
- [10] یهودیان
- [11] یهودیان
- [12] یهودیان
- [13] برگزاری نمایشگاه تاریخ یهودیت در ایران، رادیو زمانه
- [14] یهودیان
- [15] یهودیان
- [16] سالنامه پارس. ۱۳۰۵
- [17] از خشت تا خشت. محمود کتیرایی
- [18] برگزاری نمایشگاه تاریخ یهودیت در ایران، رادیو زمانه
- [19] زبان‌های خاموش
- [20] گویش کلیمیان اصفهان: یک گویش ایرانی
- [21] گویش کلیمیان یزد: یک گویش ایرانی
- [22] گفتار کوتاهی در باب تاریخچه زبان و گویش در ایران زمین
- [23] یهودیان ایران امروز
- [24] یهودیان ایران امروز
- [25] http://www.radiofarda.com/content/f12_iranian_jews_in_new_york_donate_to_iranian_students_in_israel/24586216.html

۹ منابع متن و تصویر، مشارکت‌کنندگان و مجوزها

۱.۹ متن

• **یهودیان ایرانی** منبع: https://fa.wikipedia.org/wiki/%DB%8C%D9%87%D9%88%D8%AF%DB%8C%D8%A7%D9%86_%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86%DB%8C?oldid=16249369، Invalid username 309~fawiki، نیما اکبری پور، Shervinafshar، Hujji، Soroush، Thijs!bot، Senemmar، زرشک، Peymanpi، Behaafarid، Meisam، ریوسام، YurikBot، Ojanfar، Masudmo، Bidabadi، کاظم، Aliparsa، Ahmadahmadf، Vviki، Sinabtin، Behtis، Raminbox، OKBot، Alefbe، Reza luke، سندباد، Farzaaad2000، Sicasp، Taranet، Sepehrnoush، Amirobot، MystBot، Ayda، HujjiBot، TruthPrais، LaaknorBot، Atalay، Gire 3pich2005، همان، Tanhabot، Oqtay، تسلیم، SieBot، دانقولا، Movyn، Mehrjooie، Maadikhah، Rezabot، استارا، Mohebin14، RedBot، Persia2099، Samannedjati، Nightryder84، Ebrambot، AliBot، Addbot، Fatemibot، چشم سه، Dexbot، Eppagh121، Nooor، YasBot، Rotlink، پایار، MRG90، مسعود بوکانی، Kowsari، Farvartish، A.alisz، Zartoshtkurd، شاه بابل، R.arefkia، IranianNationalist، و ناشناس: 8

۲.۹ تصاویر

• پرونده: **Famous_Persian_Jews.png_12** منبع: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/da/12_Famous_Persian_Jews.png مجوز: CC BY-SA 3.0 مشارکت‌کنندگان:

```
<a href="//commons.wikimedia.org/wiki/File:%D0%94%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B8%D0%BB.jpg" class="image"></a>
```

Daniel. This is a public domain image, the author is ۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰ ۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰.

```
<a href="//commons.wikimedia.org/wiki/File:Habakkuk.jpg" class="image"></a>
```

Habakkuk. This is a public domain image, the author is credited as *Roman Z.*

```
<a href="//commons.wikimedia.org/wiki/File:Esther_haram.jpg" class="image"></a>
```

Esther. This is a public domain image, the author is credited as *Zereshk.*

```
<a href="//commons.wikimedia.org/wiki/File:Rashid_al-Din.jpg" class="image"></a>
```

Rashid-al-Din Hamadani. This Image is licensed under the Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0, the author is credited as *Bahatur.*

```
<a href="//commons.wikimedia.org/wiki/File:Soleiman_haiim.jpg" class="image"></a>
```

Solayman Haiim. This Image is licensed under the Creative Commons Attribution 3.0, the author is credited as *Goodmanjoon.*

```
<a href="//commons.wikimedia.org/wiki/File:Neydavood-Morteza.jpg" class="image"></a>
```

Morteza Neydavood. This is a public domain image, the author is credited as *Aliparsa.*

```
<a href="//commons.wikimedia.org/wiki/File:Moshe_Katsav,_by_Amir_Gilad.JPG" class="image"></a>
```

Moshe Katsav. This Image is licensed under the Creative Commons Attribution ShareAlike 3.0, the author is Amir Gilad.

Shaul Mofaz. This is a public domain image, the author is Sgt. Andy Dunaway.

Yusef Hamadani Cohen. This is a public domain image, the author is credited as *Reubenzadeh*.

Roya Hakakian. This Image is licensed under the Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0, the author is credited as *Sandstein*.

Rita Yahan-Farouz. This file is licensed under the Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0, the author is credited as *Itzike*.

A derivative work by Persia2099, from a variety of images credited above: هنرمند اصلی:

Public domain مجوز: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b9/Flag_of_Australia.svg منبع: **Flag_of_Australia.svg**: پرونده: مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: Ian Fieggen

Public domain مجوز: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/ca/Flag_of_Iran.svg منبع: **Flag_of_Iran.svg**: پرونده: مشارکت‌کنندگان: URL <http://www.isiri.org/portal/files/std/1.htm> and an English translation / interpretation at URL <http://flagspot.net/flags/ir.html> Various: هنرمند اصلی:

Public domain مجوز: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d4/Flag_of_Israel.svg منبع: **Flag_of_Israel.svg**: پرونده: مشارکت‌کنندگان: <http://www.mfa.gov.il/MFA/History/Modern%20History/Israel%20at%2050/The%20Flag%20and%20the%20Emblem> هنرمند اصلی: The Provisional Council of State Proclamation of the Flag of the State of Israel" of 25 Tishrei 5709 (28 October 1948) provides the official specification for the design of the Israeli flag

Public domain مجوز: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a4/Flag_of_the_United_States.svg منبع: **Flag_of_the_United_States.svg**: پرونده: مشارکت‌کنندگان: Public domain SVG implementation of U. S. Code: Title 4, Chapter 1, Section 1 [1] (the United States Federal "Flag" (Law") هنرمند اصلی: Dbenbenn, Zscout370, Jacobolus, Indolences, Technion

CC- مجوز: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/48/Folder_Hexagonal_Icon.svg منبع: **Folder_Hexagonal_Icon.svg**: پرونده: مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی بر پایه: Folder.gif هنرمند اصلی: اصلی: John Cross بر داری سازی: Shazz

Public domain مجوز: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f3/Hamedan-jews.jpg> منبع: **Hamedan-jews.jpg**: پرونده: مشارکت‌کنندگان: <http://www.ir-psri.com/Show.php?Page=ViewPhoto&PhotoID=653&SP=Farsi> هنرمند اصلی: موسسه مطالعات و پژوهش های سیاسی

Public domain مجوز: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/14/Kalimi_mashrutiat.JPG منبع: **Kalimi_mashrutiat.JPG**: پرونده: مشارکت‌کنندگان: National Library of Iran:

هنرمند اصلی: Zereshk: در ویکی پدیا انگلیسی

Public domain مجوز: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/cc/Nizami_hebrew.JPG منبع: **Nizami_hebrew.JPG**: پرونده: مشارکت‌کنندگان: User Zereshk on en.wikipedia: هنرمند اصلی: Now kept in Los Angeles. Documentation ID# MS 1398, folio 15r

CC- مجوز: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3c/Peighambariyeh-Qazvin.jpg> منبع: **Peighambariyeh-Qazvin.jpg**: پرونده: Original uploader was Zereshk at: هنرمند اصلی: Originally from en.wikipedia; description page is/was here en.wikipedia

Public domain مجوز: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/37/People_icon.svg منبع: **People_icon.svg**: پرونده: مشارکت‌کنندگان: OpenClipart هنرمند اصلی: OpenClipart

Public domain مجوز: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fd/Portal-puzzle.svg> منبع: **Portal-puzzle.svg**: پرونده: User:Eubulides. Created with Inkscape 0.47pre4 r22446 (Oct 14 2009). This image was created from scratch and is not a derivative of any other work in the copyright sense, as it shares only nonprotectible ideas with other works. Its idea came from *File:Portal_icon.svg* by User:Michiel1972, which in turn was inspired by *File:Portal.svg* by User:Peptps and User:Ed g2s, which in turn was inspired by *File:Portal.gif* by User:Ausir, User:Kyle the hacker and User:HereToHelp, which was reportedly from *he:File:Portal.gif* (since superseded or replaced?) by User:Naama m. It is not known where User:Naama m. got the idea from

Public domain مجوز: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/49/Star_of_David.svg منبع: **Star_of_David.svg**: پرونده: مشارکت‌کنندگان: اثر شخصی هنرمند اصلی: Zscout370

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/01/YusefAbad_synagogue_Tehran.jpg منبع: **YusefAbad_synagogue_Tehran.jpg**: پرونده: مشارکت‌کنندگان: hr.wikipedia.org هنرمند اصلی: Orijentolog: مجوز: CC BY 2.5

۳.۹ محتوای مجوز

• Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0